

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECT

Стаття присвячена теоретичному дослідженню проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів закладів професійної освіти (ЗПО). Визначено, що на сьогодні вона є доволі актуальною з огляду на реформування професійної освіти як галузі загалом. Досліджено різні підходи до визначення сутності поняття «інформаційно-цифрова компетентність» і встановлено, що воно здебільшого розглядається як інтегративна якість людини, що демонструє здатність до пошуку інформації та використання можливостей комп'ютерних технологій для ефективної роботи в професійному та повсякденному житті.

З'ясовано, що інформаційна компетентність набувається в процесі навчання і надалі розвивається у процесі самоосвіти особистості загалом та майбутнього викладача ЗПО зокрема. Доведено, що без застосування інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному світі неможливо підготувати фахівців, кваліфікація яких відповідає б реаліям швидко змінюваного життя, і які б прагнули до самоосвіти та самореалізації.

Визначено, що інформаційно-цифрова компетентність майбутнього викладача ЗПО уміщує в собі уміння та навички, що притаманні інформаційній компетентності (здатність самостійно шукати, аналізувати, сортувати, обробляти та передавати необхідну інформацію за допомогою сучасних інформаційних комунікаційних технологій) та цифровій (уміння працювати з цифровими пристроями; уміння вдало вибудувати комунікацію, навчатись в мережі Інтернет, брати участь у різних видах цифрової діяльності; здатність критично осмислювати інформацію, безпечно поводитись у цифровому середовищі).

Автор визначає сутність категорії «інформаційно-цифрова компетентність майбутнього викладача ЗПО» як інтегративне утворення у структурі особистості здобувача, що передбачає наявність знань, умінь та навичок щодо пошуку, обробки, аналізу інформації та її поширення, здатність її критично осмислювати та використовувати ІКТ для роботи з інформаційними потоками для подальшої професійної діяльності та повсякденного життя.

Ключові слова: інформаційна компетентність, цифрова компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, професійна освіта, заклади професійної освіти,

інформаційно-комунікаційні технології, майбутні викладачі закладів професійної освіти.

The article is devoted to the theoretical study of the problem of the formation of information and digital competence of future teachers of vocational education institutions. It was determined that today it is quite relevant in view of the reform of vocational education as a field in general.

Various approaches to defining the essence of the concept of "information-digital competence" were studied and it was established that it is mostly considered as an integrative quality of a person, which demonstrates the ability to search for information and use the capabilities of computer technologies for effective work in professional and everyday life.

It was found that information competence is acquired in the process of learning and further develops in the process of self-education of the individual in general and of the future teacher of vocational education in particular. It has been proven that without the use of information and communication technologies in the modern world, it is impossible to train specialists whose qualifications would correspond to the realities of a rapidly changing life, and who would strive for self-education and self-realization.

It was determined that the information and digital competence of the future teacher of vocational education includes the skills and abilities inherent in information competence (the ability to independently search, analyze, sort, process and transmit the necessary information using modern information and communication technologies) and digital (the ability to work with digital devices; the ability to successfully build communication, learn on the Internet, participate in various types of digital activities; the ability to critically interpret information, behave safely in a digital environment).

The author defines the essence of the category "information and digital competence of the future teacher of vocational education" as an integrative formation in the personality structure of the acquirer, which implies the presence of knowledge, abilities and skills in searching, processing, analyzing information and its dissemination, the ability to critically interpret it and use ICT to work with information flows for further professional activity and everyday life.

Key words: information and communication technologies, information competence, digital competence, information and digital competence, vocational education, vocational education institutions, future teachers of vocational education institutions.

УДК 378.046-021.64:377.36]:

[004.9:005.336.2]

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.46>

Бурдун В.В.,

аспірант

Навчально-наукового інституту

педагогіки і психології

Державного закладу

«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми. Сучасний світ є таким, що швидко змінюється, реформується, з'являються нові засоби комунікації, що стрімко інтегруються в освітній процес закладів освіти різних рівнів. З іншого боку, професійна освіта

(ПО) – галузь, що стрімко трансформується, набуваючи все більшої актуальності, з урахуванням соціально-економічної та політичної ситуації, що склалася сьогодні в країні, а також необхідністю повоєнної відбудови України. Саме тому,

формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів закладів професійної освіти (ЗПО) є пріоритетним завданням сучасності, оскільки саме вони повинні стати важливими суб'єктами у формуванні відповідної компетентності у здобувачів ПО.

Аналіз досліджень. У сучасній науковій та методичній літературі активно обговорюється проблема формування інформаційно-цифрової компетентності викладачів ЗПО, відбувається пошук шляхів її формування в реаліях сьогодення. Серед зарубіжних учених, що досліджують проблему формування медіа компетентності, цифрової компетентності, інформаційно-цифрової компетентності варто визначити таких: С. Скотт (С. Scott), А. Феррарі (А. Ferrari), К. Ала-Мутка (К. Ala-Mutka) (дослідження цифрової компетентності); Р. Вуорікарі (R. Vuorikari), С. Клужер (S. Kluzer), Й. Пуні (Y. Punie) (The Digital Competence Framework for Citizens of European Union) [1].

Серед вітчизняних учених, що присвятили свої розвідки проблеми можна визначити: Л. Гаврілова, О. Караман, О. Наливайко, І. Потапюк, О. Сахно, Я. Топольник, Я. Юрків (проблема формування інформаційно-цифрової компетентності особистості); С. Бадер, І. Толмачова, (формування медіа компетентності майбутніх педагогів); М. Кадемія, О. Спірін, (професійна підготовка майбутніх викладачів ЗПО з використанням інформаційно-цифрових технологій) та ін.

Натомість, проблема формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів ЗПО все ще потребує вивчення на теоретико-практичному рівні з метою ефективного моделювання та реалізації відповідної технології у майбутньому.

Отже, **метою** розвідки є теоретичний аналіз проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів ЗПО.

Виклад основного матеріалу. Перш за все варто зупинитись на сутності поняття «компетентність», що у сучасному науковому просторі тлумачиться здебільшого як:

- здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей (Закон України про вищу освіту) [2]

- динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, якостей, що дозволяє вирішувати професійні завдання (Концепція НУШ) [3]

- складна інтегральна характеристика особистості, що виявляється через «здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей» [4].

Відповідно до визначення Європейського центру розвитку професійного навчання (European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop)), «компетентність» – це продемонстрована здатність використовувати знання, ноу-хау, досвід і – пов'язані з роботою, особисті, соціальні чи методологічні – навички в робочих чи навчальних ситуаціях, а також у професійному та особистому розвитку. Компетентність не обмежується когнітивними елементами (включаючи використання теорії, концепцій або неявних знань); вона також охоплює функціональні аспекти, включаючи технічні навички, а також міжособистісні якості (наприклад, соціальні чи організаційні навички) та етичні цінності [5]

Як бачимо, компетентність тлумачиться як сукупність сформованих знань, умінь, навичок, які набула особистість для здійснення певного виду діяльності, а також певний набір якостей, що також важливі для означеної діяльності.

Логіка дослідження передбачає аналіз категорії «інформаційно-цифрова компетентність». Подаємо найбільш поширені визначення:

- впевнене, водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні (Концепція НУШ) [3]. Компонентами інформаційно-цифрової компетентності визначено: інформаційну й медіа-грамотність, навички роботи щодо основ програмування, алгоритмічне мислення, базові навички щодо роботи з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо);

- сукупність ЗУН, що допомагають шукати, опрацьовувати, зберігати інформацію, спілкуватися в різноманітних формах (соціальні мережі, блоги, чати, електронна пошта, та ін.), використовувати комп'ютер для розв'язання важливих проблем як професійного так і повсякденного рівнів [6].

- сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей людини, що умовляють ефективну роботу з інформацією (з різних джерел) за допомогою різних медіа засобів [7].

Зауважимо, що сталого визначення сутності відповідної компетентності не існує у сучасному науковому полі, натомість, ґрунтовно досліджено дефініції «інформаційна компетентність», «цифрова компетентність». Зупинимось на цьому більш детально.

Так, цифрова компетентність тлумачиться як здатність особистості використовувати в роботі та повсякденному житті медіа та ІКТ (С. Скотт) [8]. Учений додає, що при такому користуванні важливо критично осмислювати інформацію та вдало її обробляти, тож критичність мислення є важливою складовою цифрової компетентності.

Схожу думку знаходимо в розвідках А. Феррарі (A. Ferrari), який визначає цифрову компетентність через сукупність ЗУН, які уможливають роботу з ІКТ. Натомість, учений додає, що такий тип компетентності передбачає опору на цінності особистості, здатність суб'єкта до ефективної взаємодії та спілкування на засадах співробітництва, а також до управління інформацією на основі критичності, рефлексивності, творчості, етики тощо [9].

Більш ґрунтовно розглядає сутність цифрової компетентності К. Ала-Мутка (K. Ala-Mutka), розкриваючи її складові, зокрема: уміння працювати з цифровими пристроями; уміння вдало вибудувати комунікацію, навчатись в мережі Інтернет, брати участь у різних видах цифрової діяльності; здатність критично осмислювати інформацію, безпечно поводитись у цифровому середовищі [10].

Очевидно, що термін «цифрова компетентність» ще потребує дослідження, однак, українські дослідниці (Л. Гаврілова, Я. Топольник) вважають, що воно ширше за поняття «цифрова грамотність», адже акумулює в собі не лише ЗУН, а й цінності, якості, світогляд загалом [11].

Розглянемо термін «інформаційна компетентність». Інформаційну компетентність науковці тлумачать як здатність самостійно шукати, аналізувати, сортувати, обробляти та передавати необхідну інформацію за допомогою сучасних інформаційних комунікаційних технологій.

Учені також визначають інформаційну компетентність як поєднання комп'ютерної грамотності та знань роботи з традиційними джерелами інформації, її критичного сприйняття, навичок спілкування. Так, О. Спірін тлумачить її як підтверджену здатність особистості практично використовувати інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і вирішення суспільно значущих і професійних завдань у певній предметній галузі [12].

Зазначимо, що в інформаційній компетентності науковці виокремлюють три складові: інформаційну, комп'ютерно-технологічну та процесуальну. Вони стверджують, що цей кластер компонентів має бути доповнений особистісними якостями майбутніх педагогів, які виражають здатність успішно виконувати свою професійну діяльність.

Ці суб'єктивні ознаки стосуються насамперед асоціації людини з іншими, уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології у спілкуванні (комунікаційний компонент інформаційної компетентності). По-друге, до інформаційної компетентності належать і суб'єктивні ознаки, які стосуються відносин індивідів із собою. Це здатність до самосвідомості, саморозвитку, виявлення психічних якостей, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, а також наявність мотивів і потреб у самовдосконаленні

[13]. Науковці підкреслюють, що головною метою гуманістичної педагогіки в цифровому суспільстві є всебічний розвиток особистості [14].

Низка науковців розглядають інформаційну компетентність через особисту діяльність та професійно-технологічну складову. Перший компонент передбачає здатність до рефлексії, самореалізації власної діяльності, комунікативну здатність, схильність до самореалізації, саморозвитку та самоактуалізації. Другий визначає обсяг професійних знань і навичок роботи з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, вміння їх застосовувати та вирішувати професійні завдання.

Для того, щоб стати інформаційно компетентними, учні повинні бути також активними учасниками комунікаційних процесів. Кінцевою метою оволодіння інформаційною компетентністю є формування активної, творчої особистості, яка прагне до самореалізації. Інформаційна компетентність у широкому розумінні трактується як здатність людини усвідомлювати реальність інформаційного суспільства та використовувати всі його можливості, здатність до тривалої адаптації та самореалізації в інформаційному суспільстві.

Таким чином, на основі всебічного теоретичного аналізу приходимо до висновку, що в межах парадигми цифрового гуманістичного суспільства інформаційну компетентність можна визначити як інтегративну якість людини демонструвати здатність до пошуку інформації та використання можливостей комп'ютерних технологій для ефективної роботи в професійному та повсякденному житті. Вона також служить засобом самореалізації в більшості сфер життєдіяльності.

Звернемось до тих розвідок, де мова йдеться про інформаційно-цифрову компетентність здобувачів ЗПО. Так, О. Юденкова аналізує інформаційно-цифрову компетентність крізь призму тих умінь та навичок, які мають набути учнів, зокрема:

- уміти здійснювати пошук і огляд інформації;
- здатність обробляти цифрову інформацію, виявляючи суттєву, критично оцінюючи її;
- уміти зберігати цифрову інформацію, упорядковувати її у процесі збереження для вдалого відтворення; здатність ділитися змістом інформації з іншими;
- уміти створювати цифрові ресурси (медіа продукти);
- уміти дотримуватись академічної доброчесності при роботі з цифровими продуктами;
- здатність створювати прості програми зі допомогою програмування;
- здатність поводитись безпечно в мережі інтернет без шкоди для здоров'я;
- здатність бачити прогалини у своїх знаннях та навичках, що є важливими для даного виду компетентності [15].

Очевидно, що для того, щоб викладачі ЗПО могли ефективно формувати інформаційно-цифрову компетентність здобувачів, вони повинні мати відповідні знання та навички. Учені зауважують, що одним із засобів розв'язання даної проблеми є включення до освітніх програм підготовки викладачів ЗПО відповідних освітніх компонентів, які б дали можливість формувати інформаційно-цифрову компетентність.

Окрім цього, важливо забезпечити підтримку викладачів у процесі оволодіння інформаційно-цифровою компетентністю. Адміністрація закладів професійної освіти повинна створювати умови для підвищення рівня компетентності викладачів, забезпечувати доступ до необхідних технічних засобів та програмного забезпечення, організувати навчання та тренінги, допомагати викладачам вирішувати проблеми, які виникають у процесі використання сучасних технологій у навчальному процесі.

Важливим аспектом формування інформаційно-цифрової компетентності є використання різноманітних методів та підходів у навчанні. Для ефективного формування даної компетентності викладачі повинні використовувати активні та інтерактивні методи навчання (віртуальних лабораторій, електронних підручників, мультимедійних презентацій, відеоуроків та інших інтерактивних матеріалів), що дозволяє зробити освітній процес більш цікавим та ефективним. Крім того, застосування дистанційних форм навчання дозволяє викладачам та студентам бути більш гнучкими та ефективно використовувати час, стимулювати самостійну роботу студентів, розвивати їх критичне мислення та творчі здібності. Сучасні науковці пропонують використовувати різні платформи, зокрема: Moodle, Blackboard, Google Classroom та інші.

Важливим елементом формування інформаційно-цифрової компетентності є створення сприятливого освітнього середовища (медіасередовища), в якому здобувачі зможуть ефективно використовувати сучасні ІКТ [16].

Отже, аналіз наукової літератури дозволяє нам говорити про те, що проблема формування інформаційно-цифрової компетентності досліджена доволі фрагментарно: відсутнє стале визначення даної дефініції, здебільшого автори пропонують створювати відповідне середовище та використовувати певні форми та методи роботи інтерактивного спрямування для вдалого формування відповідного типу компетентності.

Спираючись на роботи дослідників інформаційно-цифрову компетентність майбутніх викладачів ЗПО визначаємо як інтегративне утворення у структурі особистості здобувача, що передбачає наявність знань, умінь та навичок щодо пошуку, обробки, аналізу інформації та її поширення,

здатність її критично осмислювати та використовувати ІКТ для роботи з інформаційними потоками для подальшої професійної діяльності та повсякденного життя.

Висновки. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів є складним та багатоаспектним процесом, який потребує комплексного підходу та розробки належних методик та підходів. При цьому важливо пам'ятати, що формування інформаційно-цифрової компетентності викладачів є важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців та забезпечує підвищення якості професійної освіти та успішність здобувачів у професійній діяльності.

У межах нашої розвідки інформаційно-цифрову компетентність майбутніх викладачів ЗПО визначаємо як інтегративне утворення у структурі особистості здобувача, що передбачає наявність знань, умінь та навичок щодо пошуку, обробки, аналізу інформації та її поширення, здатність її критично осмислювати та використовувати ІКТ для роботи з інформаційними потоками для подальшої професійної діяльності та повсякденного життя.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні критеріїв та показників сформованості інформаційно-цифрової компетентності майбутніх викладачів ЗПО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Vuorikari R., Kluzer S. and Punie Y., DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes, EUR 31006 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022.
2. Закон України про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Сидорчук Н. Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2015. Спецвипуск. С. 78–81.
5. Terminology of European education and training policy. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-glossary/glossary/competencia>
6. Цюняк О. П. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 1 (48). С. 435–438.
7. Сіненко К. О. Сутність дефініції «інформаційно-цифрова компетентність особистості». *Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy. 2021. С. 176–180.*
8. Scott C. *The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century?*, UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers

Series, no. 15]. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>

9. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxembourg: IPTS-JRC, 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>.

10. Ala-Mutka K. "Mapping Digital Competence: Towards a Conceptual Understanding. Luxembourg: IPTSJRC", 2011 URL: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=4699>

11. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Вип. 5. Т. 61. С. 1–14.

12. Spirin O. M. Information, communication and informatics competences as components of the system of professional specialized competences of informatics teacher. *Information Technologies and Learning Tools*. 2009. № 5 (13). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/121>

13. Balovsiak N. Kh. Structure and content of information competence of the future specialist. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. URL: http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/11/30.pdf

14. Биков В.Ю., Лещенко М.П., Тимчук Л.І. Цифрова гуманістична педагогіка, ІІТЗН НАПН України, м. Київ, 2017. 181 с.

15. Юденкова О. П. Формування інформаційно-цифрової компетентності у здобувачів освіти в контексті діджиталізації професійної освіти. *Інформаційно-ресурсне забезпечення освітнього процесу в умовах діджиталізації суспільства* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 585–588.

16. Толмачева І. Г. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис. ... докт. філософії. Старобільськ, 2021. 363 с.